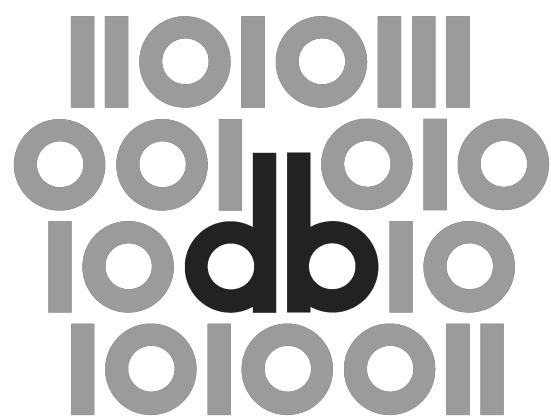

Digitális Bölcsészet
2022., hatodik szám

<DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

6 (2022)

Felelős szerkesztő:

Maróthy Szilvia

Szerkesztőség:

Kokas Károly, Parádi Andrea

Rovatvezetők:

Tanulmányok: Kiss Margit

Műhely: Péter Róbert

Kritika: Almási Zsolt

Labor: Mártonfi Attila

Tanácsadó testület:

Bartók István, Fazekas István, Golden Dániel, Horváth Iván, Palkó Gábor, Pap Balázs,
Sass Bálint, Seláf Levente

Korábbi munkatársaink:

Bartók Zsófia Ágnes (szerkesztő, rovatvezető), Fodor János (szerkesztő),

†Labádi Gergely (szerkesztő, rovatvezető), †Orlovsky Géza (tanácsadó testület)

ISSN 2630-9696

DOI 10.31400/dh-hun.2022.6

Kiadja a Bakonyi Géza Alapítvány és az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszéke (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A).

Felelős kiadó az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék vezetője.

Megjelenik az Open Journal Systems (OJS) v. 3. platformon, melynek működtetését az ELTE Egyetemi Könyvtár- és Levéltár biztosítja.

Ez a mű a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételeinek megfelelően felhasználható.

Honlap: <http://ojs.elte.hu/digitalisbolcseszett>

Email cím: dbfolyoirat@gmail.com

Olvasószerkesztő: Bucsecs Katalin

Tördelés: Hegedüs Béla

Grafika: Hegyi Gábor

<KRITIKA>

Kuzma Gréta 0000-0002-4212-316X

PPKE Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola

kgreti9307@gmail.com

Rab Virág. *Kapcsolati hálózatok a történelemben. Gerard Vissering és Hegedüs Loránt példája.* Budapest: Gondolat Kiadó, 2019. 232 oldal. ISBN 9789636939311

Az elmúlt évtizedekben a hálózat kutatás térhódítása nemcsak a természettudományok, de a humán- és társadalomtudományok esetében is egyre számottevőbbnek bizonyul. Noha nemzetközi szinten egyelőre gazdagabb szakirodalmi háttér támogatja a kutatók elmélyülését a hálózattudományokban, azonban kijelenthető, hogy egyrészt a nemzetközi kutatások eredményei egyre növekvő számban olvashatók el magyar nyelven, másrészt, és ez talán még üdvösebb, a hazai kutatók figyelmét mindinkább felkelti ez az irány.

Rab Virág első kötete 2010-ben *Diagnózisok és terápiák: Javaslatok az európai gazdaság újjáélesztésére az első világháború után* címmel jelent meg a Gondolat Kiadónál. Legújabb munkája a Kaposi Zoltánnal közösen szerkesztett *Different Approaches to Economic and Social Changes: New Research Issues, Sources and Results* (Working Group of Economic and Social History Regional Committee of the Hungarian Academy of Sciences in Pécs, 2022).

Az itt ismertetett *Kapcsolati hálózatok a történelemben: Gerard Vissering és Hegedüs Loránt példája* című kötetében, mely 2019-ben jelent meg, mélyrehatóan és új megközelítésből vizsgálja a hálózat kutatás, hálózattudomány alkalmazásának lehetőségeit a történettudományon belül. Teszi mindezt elsősorban a 20. század első felének két jelentős gazdasági szereplőjére fókuszálva, portréjuk és kapcsolati hálózatuk részletes bemutatásával, miközben az említett holland és magyar szakember sikerességének avagy sikertelenségének okait az egyéni és a környezeti tényezők figyelembevételével is vizsgálja. A kutatás újdonságának ereje abban rejlik, hogy a történettudományban eddig kevéssé alkalmazott hálózatok világát képes legitimálni. Rab Virág módszere, a két tudományterület együttes, kiegészítő használata, a szerző szándéka szerint kísérleti jellegű, célja, hogy a történettudományi kérdéseket a hálózattudomány segítségével, annak eszköztárával válaszolja meg. A fő kérdés, miszerint mit nyújt a hálózattudomány a történettudománynak és fordítva, megválaszolásra kerül, a két diszciplína metszéspontján lehetőség adódik a mikro- és makrotörténelem összekapcsolására, mindamelllett további kutatási irányokra nyílik lehetőség. Ugyanakkor a szerző, bár sikerrel valósítja meg a két tudományterület együttes alkalmazását, a középpontba inkább a történettudományt helyezi, amelynek új megközelítési és értelmezési módjaként, kereteként szolgál a kapcsolati hálózatok bemutatása.

A kötet szerkezete jól felépített, a szerző szakszerűen vezeti be a témát az előzményektől kezdve a hipotézis felállításán át a kutatás megkezdéséig, az eredmények bemutatásáig és a konklúziók levonásáig. A precizitás visszaköszön a mű fő részének

megszerkesztettségében is, amely három nagyobb fejezetre bontható. Ezt előzi meg egy bevezető, amely a két tudományterület kohéziójának lehetőségeit fogalmazza meg, valamint rövid betekintést enged a kutatás történetébe.

Az első rész a hálózatok tudományát, a kutatások jelenlegi állását, kialakulásának történetét, a történettudomány szempontjából hasznos perspektívákat tárja az olvasó elé közel harminc oldalon keresztül. Ez nemcsak azért jelentős, mert a szerző így tüzetesen kontextualizálja a kutatás és a monográfia egészét, hanem mert az olvasót a hálózattudomány alapfogalmaival is megismerteti közérthető módon. A műben nem történik meg a hálózattudomány részletekbe menő bemutatása, ezt a szerző maga is elismeri. Megfogalmazott célja nem is ez, hanem a tudományterület legfőbb komponenseinek ismertetése oly módon, hogy forrásaiként az alapvető szakirodalmat, valamint az újonnan megjelent hazai és nemzetközi műveket is megjelöli. A kötet így további kutatások forrásaként szolgálhat.

A második részben Rab Virág közel nyolcvan oldalon át a hálózattudomány történettudományon belüli alkalmazásának lehetőségeit veszi sorra. Ezenfelül Gerard Visseringnek (1865–1937), a Holland Nemzeti Bank 1912-től 1931-ig soros elnökének, illetve Hegedüs Lorántnak (1872–1943), a kor magyar pénzügyminiszterének (1920–1921), gazdaságpolitikusként, írójának kapcsolatait mutatja be; családi, baráti kötelékeiket, személyiségüket, a 20. század első felében születő kihívásokra adott válaszaikat, ún. „megküzdési stratégiáikat” mind hivatalos szerepeikben, mind magánéletükben. A szerző Hegedüs és Vissering személyes viszonyát is bemutatja, illetve összehasonlítja a két szakember többi kapcsolatával. Viszonyuk jelentőségét továbbá a magyar gazdaság alakulására nézve is megvizsgálja önmagában, valamint az európai és a világgazdaság felől értelmezve is.

A harmadik fejezetben a szerző Hegedüs Loránt családi kapcsolatait elemzi, mintegy ötven oldalon keresztül. Bár már a második fejezetben is kitér Hegedüs kapcsolati hálójára és életére, itt bővebben értelmezi mindezt a pénzügyminiszter egykori környezetének, családjának visszaemlékezései alapján. Rab Virág azért is tartja lényegesnek a történelmi szereplők magánéletének részletes megismerését és megismertetését, mert a személyiségből, az egyéni habitusból fakadó döntések, a problémamegoldó képesség, „megküzdési stratégiák” stb. mind hatással lehetnek nagyobb eseménysorokra is. Így az egyén családi kapcsolatrendszerének felvázolása (a családot mint társadalmi alrendszert értelmezve) elengedhetetlen részét képezi a kutatásnak. Hegedüs családjában betöltött szerepét leszármazottai, rokonainak visszaemlékezései, memoárjai segítségével ábrázolja: három alfejezeten keresztül ismertette meg az olvasót a 20. század eleji magyar történelem egyik jelentős szereplőjével, annak legkisebb lánya, unokája és húga unokája nézőpontján keresztül. A könyv egyik különlegessége, hogy nemcsak írásos forrásokra támaszkodott a szerző, hanem lehetősége volt több alkalommal interjút készíteni Hegedüs Loránt unokahúgával, Töry Magdolnával is. További érdekességként, de önmagában is izgalmas forrásként szolgált volna a visszaemlékezések, interjúk további részleteinek közlése.

A mű olvasása során részben megerősítést nyer, amit maga a szerző is hangsúlyoz már a kötet elején: egyik fő célja a hálózattudomány, a hálózatok létjogosultságának biztosítása, vagy legalábbis az erre való törekvés a történettudományon belül. Ennek értelmében a hálózatok alkalmazása, bemutatása nem pusztán illusztrációs célt szolgál:

a vizuális elemek, az ábrák, táblázatok használata nem a kutatás szöveges, értelmezői összefoglalásának rovására történik, hanem mindvégig kiegészíti azt. Csakúgy, mint a kötet borítóján látható Chord diagram, amely több ízben visszatér a kötetben, az adott gondolatmenetet, hipotézist vagy kutatási eredményt segít értelmezni az olvasónak. Mindazonáltal a hálózati ábrák egyik nagy előnye, a színek alkalmazása hiányzik a könyvből, ami még inkább megkönnyíthette volna az olvasó számára az értelmezést. Ennek áthidalására megoldás lehetne esetleg egy szemléltető honlap létrehozása, amelyre egy megadott linken vagy QR-kódon keresztül lehet eljutni, s maguk az ábrák is megtekinthetők, nagyíthatók, értelmezhetők ilyenformán is. Már csak azért is, mivel érintőlegesen a szerző maga ugyancsak megemlíti, hogy a hálózati ábrák mögött komoly kutatómunka és egy online adatbázis, weblap létrehozása is áll, amelynek részletesebb bemutatása szintén értékes információkkal szolgálhatna az olvasó számára, mind hálózat-, mind történettudományi szempontból.

Maga Rab Virág is bemutatja a hálózati ábrákon keresztül saját tudományos kapcsolatrendszerét, de természetesen Gerard Vissering és Hegedüs Loránt szakmai viszonyrendszerei sem maradnak ki a könyvből. A kutatás során felvázolódik, hogy Vissering kapcsolati hálózata nem hierarchikus, hanem horizontális értelemben épült fel. Mindez azt jelenti, hogy egyenlőségen és kölcsönös tiszteleten alapult a hálózat, melyben a hierarchia legfeljebb tudásalapon jöhetett létre. Hegedüsre sem volt jellemző az alá-fölérendeltségi viszonyon alapuló rendszer kiépítése, az egyenlőség, partneri kapcsolatok kialakítása az ő esetében is elsődlegesnek mutatkozott.

Ahogy a szerző a hálózatok alkalmazásának legitimálása során több ízben is megjegyzi, a vizualizáció lényege a korábban felmerült előfeltevések igazolása, de egyben az új kérdések lehetősége, az új hipotézisek felállítása és az új konklúziók levonásának lehetősége is benne rejlik. Rab Virág fontosnak tartja kiemelni a különálló tudományterületek között létrehozható hidakat, a tudomány átjárhatóságát is. Így tehát a kötet nemcsak a történettudomány és a hálózattudomány meglévő fogalomkészletét vagy alkalmazási módszereit használja, hanem több tudományterület határmezsgyéjén keresztül keresi a választ a feltett kérdésekre, ennek köszönhetően pedig lehetőség nyílik összetett vagy új problémák megfogalmazására és megoldására, komplex rendszerek megértésére is. Ilyen eredmény lehet az is, amelyre a hálózatok alkalmazása is rávilágít, miszerint a nemzetközi és hazai gazdasági kapcsolatok egyik megkerülhetetlen tényezője az informális csatornák jelenléte. Részben ezen informális csatornák határozhatták meg Vissering és Hegedüs megküzdési stratégiáit, sőt lehetőségeiket az I. világháborút követő gazdasági káosz mérséklésére, a rend helyreállítására tett kísérleteik során. Ezt tovább segíthették avagy nehezíthették a sajátos környezeti és egyéni tényezők. Az erős és gyenge kapcsolatok kérdését is sikeresen építi be a szerző a művébe, kiemelve a gyenge kapcsolatok fontosságát, környezetformáló erejét mikro- és makroszinten egyaránt.

Rab Virág kutatása érdekes kordokumentumokkal és újszerű megközelítésekkel ismertetheti meg az olvasót abból a szempontból is, hogyan tudott a magyar gazdaság az európaihoz, majd azon keresztül a világgazdasághoz kapcsolódni az I. világháborút követően. Mindazonáltal a szerző kutatási iránya nemcsak új források megismerését teszi lehetővé, hanem korábról ismert forrásokat más megközelítésből mutat meg. Hasonló célt szolgál a két, holland és magyar gazdasági szakember életútjának felváz-

zolása is, betekintést engedve nemcsak a Visseringet és Hegedüst ért történelmi eseményekbe és az azokra adott válaszaikba, hanem személyiségük, jellemük elemi ismertetőjegyeibe, magánéletük alakulásába (noha Hegedüsnel bővebben ismerhetjük meg ez utóbbi alakulását, mint Visseringnél), amelyek felől értelmezhetők a makroszintek eltérései is (a környezeti tényezők sajátos jellemzői mellett). Vissering szerepe ebben az időszakban különösen érdekes, hiszen az I. világháborúban betöltött pozíciójától függetlenül érintkezik minden oldallal; egyik legfőbb célja a háború által szétzilált gazdasági színtér stabilizálása. Hegedüs szintén erre törekszik magyar viszonylatok között, kérdéses, hogy erre mennyi lehetősége nyílik egy erősen eltérő kulturális és gazdasági közegben.

Rab Virág kutatási eredményeit egyszerre képes tudományos, mégis érthető és élvezhető módon bemutatni, az adott tudománnyal akár csak érintőlegesen ismerkedő vagy laikus olvasó is értékes információk és következtetések birtokába juthat. Az ábrák és táblázatok további segítséget nyújtanak az értelmezésben és későbbi hipotézisek megfogalmazásában is (az adatok feldolgozása és a hálózati térképek, ábrák vizuális megalkotása Kriszbacher Gergő munkája). Rab Virág stílusa végig befogadható, olvasmányos marad, nem nehező el, érthető módon vezeti végig kutatását a téma megszületésétől a hipotézisek megfogalmazásán és a feltáró munkák és elemzések megkezdésén át a konklúziók levonásáig. Kiemelendő ezenkívül, hogy a kutatás szempontjából a jelentős fordulópontokat akkurátus módon mutatja be, majd összegezi eredményeit. Mindez a témával vagy a tudományterületekkel behatóan foglalkozó olvasók, kutatók számára hatalmas segítség, képes további kérdések megfogalmazását indukálni, így gazdagítva a tudományos párbeszédet.

A szerző nem hagy megválaszolatlanul egyetlen kérdést sem, a történelmi szereplők kisebb-nagyobb mértékben, de minden esetben bemutatásra kerülnek. A felhasznált forrásokat, levelezéseket, irodalmat is igen gondosan állította össze. Talán még jobban ki lehetett volna térni a hálózattudomány gyakorlati részére, akár egy szemléltető táblázat bemutatásával vagy olyan kifejezések, szakfogalmak pontosításával, mint például a *source* vagy a *target id* (forráshoz és célszemélyhez kapcsolt azonosító szám), amelyek a hálózati ábrák megalkotása során kerülnek szóba, s egy laikus olvasó számára ismeretlenek lehetnek; összességében ugyanakkor a könyvben így is átlátható kép rajzolódik ki a hálózatokról, a hálózattudományról. Rab Virág művének jelentősége abban is megmutatkozik, hogy nemcsak a két fő sodor, a történettudomány és a hálózattudomány határmezsgyéjén mozogva keresi a kérdésekre a választ, de beemel számos más tudományágat is, így a szociológiát, pszichológiát vagy szociálpszichológiát. Az olvasó további segítségére szolgál a könyv végén található névmutató, valamint értékes anyagokat kínál későbbi kutatások számára a források és a felhasznált irodalmak jegyzéke is.

Összegezve, Rab Virág *Kapcsolati hálózatok a történelemben* című műve igen értékes munka mind a hálózattudomány, mind a történettudomány, de más tudományágak szempontjából is, hidat biztosítva a különböző területek közötti átjárhatóságnak. A könyv egyben a hálózatok társadalom- és humán tudományon belüli alkalmazhatóságának bizonyítéka.